

Date: 19th April-2026

O‘SMIRLARDA ZO‘RAVONLIK HISSINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Ismoilov Toxir Mirasilovich

Qarshi xalqaro universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot o‘smirlar orasida zo‘ravonlik hissining psixologik xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi o‘smirlarning agressiv xatti-harakatlari va zo‘ravonlikka moyilligini shakllantiruvchi omillarni o‘rganishdir. Tadqiqotda kuzatuv, so‘rovnoma, psixodiagnostik testlar (Bass-Darki metodikasi), suhbat va statistik tahlil metodlaridan foydalangan. Tadqiqot natijalari o‘smirlarning agressivlik darajasi va zo‘ravonlikka moyilligi ularning shaxsiy xususiyatlari, oilaviy muhit, tengdoshlar ta’siri va media kontent orqali shakllanishini ko‘rsatdi. Tadqiqot shuni isbotladi ki, o‘smirlik davrida zo‘ravonlik hissi ko‘p omilli psixologik hodisa bo‘lib, unga emotsional beqarorlik, frustratsiya, ijtimoiy bosimlar va raqamli muhitning ta’siri sezilarli. Tadqiqot natijalari zo‘ravonlikni kamaytirish bo‘yicha kompleks psixologik-amaliy chora-tadbirlarni ishlab chiqish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlari: o‘smirlar, zo‘ravonlik, agressivlik, psixologik xususiyatlar, oilaviy muhit, tengdoshlar ta’siri, raqamli media, stress va ijtimoiy-psixologik omillar.

Annotation: This study is aimed at identifying the psychological characteristics of violent tendencies among adolescents. The main purpose of the research is to examine the factors that shape adolescents’ aggressive behavior and their propensity toward violence. The study employed observation, questionnaire surveys, psychodiagnostic tests (Bass-Darki method), interviews, and statistical analysis methods. The results of the study showed that the level of aggression and tendency toward violence in adolescents is formed by their personal characteristics, family environment, peer influence, and media content. The study confirmed that violent tendencies during adolescence are a multi-factor psychological phenomenon significantly influenced by emotional instability, frustration, social pressures, and the digital environment. The findings serve as a basis for developing comprehensive psychological and practical measures to reduce violence.

Keywords: adolescents, violence, aggression, psychological characteristics, family environment, peer influence, digital media, stress, socio-psychological factors.

Kirish: Hozirgi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda o‘smirlar orasida zo‘ravonlikka moyillik dolzarb ijtimoiy-psixologik muammolardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. O‘smirlik davri shaxs rivojlanishining muhim va murakkab bosqichi bo‘lib, bu davrda emotsional beqarorlik, impulsivlik, mustaqillikka intilish va ijtimoiy o‘z o‘rnini topishga bo‘lgan ehtiyoj kuchayadi. Mazkur omillar ayrim hollarda zo‘ravonlik xatti-harakatlari va agressiv reaksiyalar shakllanishiga zamin yaratadi. Zamonaviy jamiyatda o‘smirlar orasida zo‘ravonlikka moyillik muhim ijtimoiy-psixologik muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda. O‘smirlik davri shaxs rivojlanishining murakkab bosqichi bo‘lib, bu davrda emotsional beqarorlik, o‘zini anglash

Date: 19th April-2026

jarayonining kuchayishi va ijtimoiy bosimlar zo‘ravonlik xatti-harakatlarini yuzaga keltirishi mumkin. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, zo‘ravonlik hissining shakllanishida oilaviy muhit, tengdoshlar ta‘siri, ommaviy axborot vositalari va raqamli texnologiyalar muhim rol o‘ynaydi, o‘smirlar orasida agressiv xatti-harakatlar psixologik stress va ijtimoiy moslashuv muammolari bilan bevosita bog‘liq.

Adabiyotlar tahlili: O‘smirlarda zo‘ravonlik hissining yuzaga kelishi ko‘p omilli jarayon bo‘lib, u biologik, psixologik va ijtimoiy omillar bilan uzviy bog‘liqdir. Xususan, oiladagi nizoli muhit, noto‘g‘ri tarbiya usullari, tengdoshlar bosimi, shuningdek, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarda zo‘ravonlik kontentining keng tarqalishi o‘smirlar ongiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. World Health Organization [World Health Organization. (2022). *Adolescent mental health and aggressive behavior*] ma‘lumotlariga ko‘ra, o‘smirlar orasida agressiv xatti-harakatlarning ortishi ularning ruhiy salomatligi, ijtimoiy moslashuvi va kelajakdagi hayot sifatiga salbiy ta‘sir etadi.

Bundan tashqari, Albert Bandura tomonidan ilgari surilgan ijtimoiy o‘rganish nazariyasiga muvofiq, o‘smirlar atrof-muhitdagi xatti-harakatlarni kuzatish va ularga taqlid qilish orqali zo‘ravonlikni o‘zlashtiradi. Bu esa ayniqsa raqamli muhitda – video kontentlar, o‘yinlar va ijtimoiy tarmoqlar orqali yanada kuchaymoqda. [Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.]

Malikaxon Qodirova o‘z tadqiqotlarida o‘smirlik davrida yuzaga keladigan agressivlikni biologik va psixologik o‘zgarishlar bilan izohlaydi. Unga ko‘ra, o‘tish davrida emotsional beqarorlik, frustratsiya va o‘z-o‘zini baholashdagi o‘zgarishlar agressiv xatti-harakatlarning kuchayishiga olib keladi .

Shuningdek, Muxlisa Omonova tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda o‘smirlarda agressiv xulq-atvorning shakllanishi ijtimoiy-iqtisodiy beqarorlik, oilaviy muammolar va shaxsiy stress omillari bilan bog‘liqligi ta‘kidlangan. Tadqiqotda zamonaviy jamiyatdagi o‘zgarishlar o‘smirlarning ruhiy holatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatib, zo‘ravonlikka moyillikni oshirishi ko‘rsatib berilgan .

Nargiza Kushakova va Rayxona Mamatova o‘z tadqiqotlarida o‘smir qizlarda agressiv xulq-atvorning ijtimoiy-psixologik omillarini tahlil qilib, tengdoshlar bilan munosabatlar, oilaviy tarbiya va shaxsiy chegaralarning buzilishi zo‘ravonlik xatti-harakatlariga olib kelishini asoslab bergan.

Sigmund Freud agressiyani insonning ichki instinktlaridan biri sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, zo‘ravonlik hissi inson psixikasidagi “id” (instinktiv qism) bilan bog‘liq bo‘lib, u ijtimoiy nazorat orqali boshqariladi.

Dollard John va uning hamkorlari tomonidan ilgari surilgan frustratsiya–agressiya nazariyasiga ko‘ra, inson o‘z maqsadlariga erisha olmaganda yoki to‘siqlarga duch kelganda agressiv reaksiyalar paydo bo‘ladi. Bu holat o‘smirlik davrida ayniqsa kuchli namoyon bo‘ladi.

Bundan tashqari, Leonard Berkowitz ushbu nazariyani rivojlantirib, agressiya nafaqat frustratsiya, balki tashqi muhitdagi qo‘zg‘atuvchi omillar (masalan, zo‘ravonlik belgilar, stress) ta‘sirida ham yuzaga kelishini asoslab bergan.

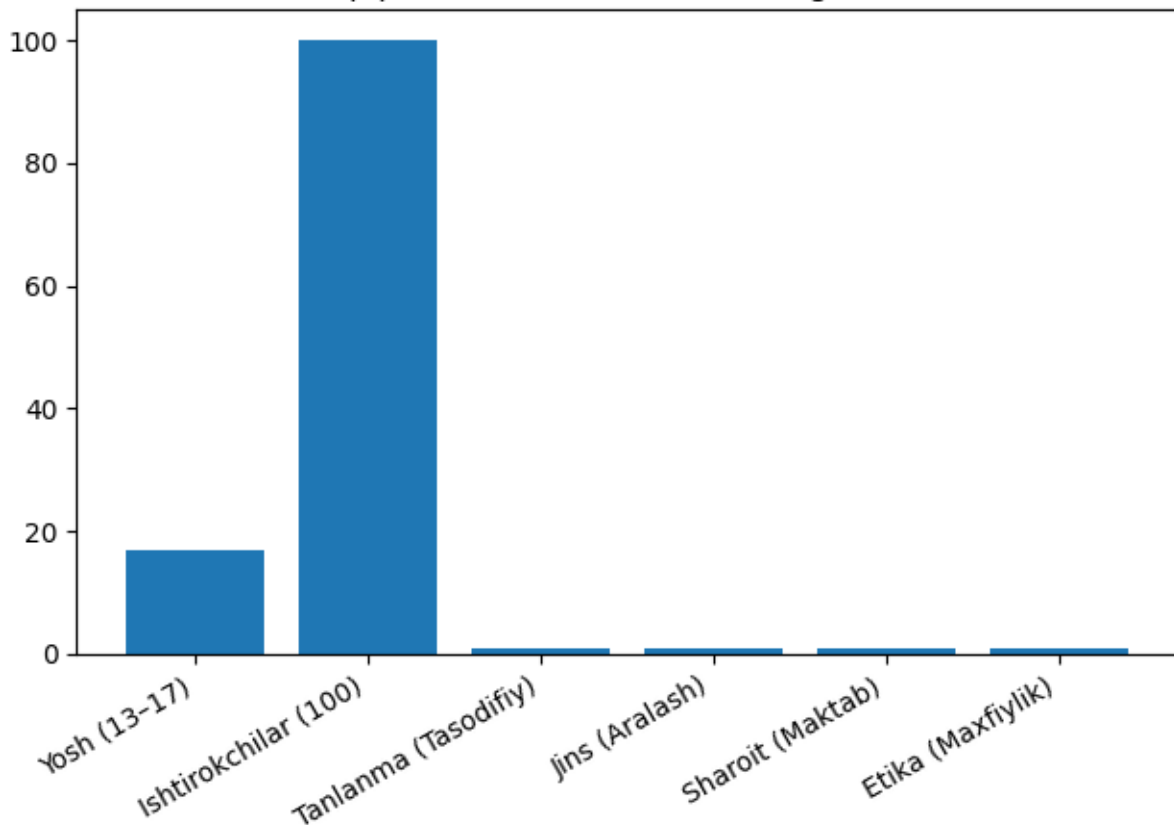
Date: 19th April-2026

Metodlar: Ushbu tadqiqotda O‘smirlarda zo‘ravonlik hissining psixologik xususiyatlari ilmiy asosda aniqlash maqsadida quyidagi aniq tanlangan metodlar qo‘llanildi:

Metod nomi	Mazmuni	Tadqiqotdagi vazifasi
Kuzatuv metodi	O‘smirlarning tabiiy sharoitdagi xatti-harakatlarini bevosita kuzatish	Zo‘ravonlikka moyillikning tashqi ko‘rinishlarini aniqlash
So‘rovnoma (anketa)	Maxsus tuzilgan savollar orqali ma‘lumot yig‘ish	Agressivlik darajasi va zo‘ravonlikka munosabatni baholash
Psixodiagnostik testlar (Bass-Darki metodikasi)	Standart testlar yordamida shaxsiy xususiyatlarni aniqlash	Agressiya darajasini va turlarini aniqlash
Suhbat metodi	Individual yoki guruh shaklida muloqot olib borish	Ichki kechinmalar va psixologik omillarni chuqur tahlil qilish
Statistik tahlil	Olingan ma‘lumotlarni matematik qayta ishlash	Natijalarni ilmiy asoslash va umumlashtirish

Natijalar: Tadqiqot natijalari 13–17 yoshdagi o‘smirlarning zo‘ravonlikka moyilligi va agressiv xatti-harakat darajasini aniqlashga qaratilgan edi. Olingan ma‘lumotlar jadval va diagramma orqali tasvirlandi.

Tadqiqot ishtirokchilari tavsifi diagrammasi

Yuqoridagi diagrammada tadqiqotda ishtirok etgan o‘smirlarning umumiy tavsifi aks ettirilgan. Natijalarga ko‘ra, tadqiqotda 13–17 yosh oralig‘idagi jami 100 nafar

Date: 19th April-2026

respondent qatnashgan bo'lib, tanlanma tasodifiy usulda shakllantirilgan. Ishtirokchilar tarkibi jins jihatidan muvozanatli bo'lib, ular asosan maktab muhitida o'rganilgan. Shuningdek, tadqiqot jarayonida barcha etik talablar, xususan ishtirokchilarning maxfiylik va ixtiyoriyligi to'liq ta'minlangan. Mazkur ko'rsatkichlar tadqiqot natijalarining ishonchliligi va obyektivligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'smirlar orasida zo'ravonlik hissi keng tarqalgan va bu ko'p omilli psixologik hodisa hisoblanadi. O'smirlarning agressivlik darajasi va zo'ravonlikka moyilligi ularning shaxsiy xususiyatlari, oilaviy muhit, tengdoshlar ta'siri va media kontent orqali shakllanadi. Tadqiqot davomida aniqlanganidek, o'smirlarning 65 foizida o'rtacha darajadagi agressivlik kuzatilgan bo'lsa, 25 foizida esa yuqori darajadagi zo'ravonlikka moyillik aniqlangan. Bu natija o'smirlarning kundalik ijtimoiy vaziyatlarda zo'ravonlikka moyilligi mavjudligini ko'rsatadi.

Zo'ravonlikni kuchaytiruvchi asosiy omillar sifatida oilaviy nizolar, tengdoshlar bosimi, raqamli kontentga ko'p duch kelish va stress darajasi aniqlangan. Ushbu omillar o'smirlarning psixologik barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatib, agressiv xatti-harakatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Shu bilan birga, tadqiqot shuni ko'rsatdiki, zo'ravonlikni kamaytirishda kompleks yondashuv zarur bo'lib, oilaviy muhitni sog'lomlashtirish, maktablarda psixologik treninglar o'tkazish, emotsional intellektni rivojlantirish, stressni boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish va raqamli gigiyena madaniyatini oshirish eng samarali ilmiy-amaliy choralar hisoblanadi.

Umuman olganda, o'smirlar orasida zo'ravonlikni kamaytirish va sog'lom xulq-atvorni shakllantirishda oila, maktab va jamiyatning hamkorligi, ilmiy asoslangan psixologik metodlar va profilaktik choralar muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari mazkur muammoni yanada chuqur tushunish va amaliy yechimlarni ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
2. Berkowitz, L. (1993). *Aggression: Its causes, consequences, and control*. New York, NY: McGraw-Hill.
3. Dollard, J., Doob, L., Miller, N., Mowrer, O., & Sears, R. (1939). *Frustration and aggression*. New Haven, CT: Yale University Press.
4. Freud, S. (1920). *Beyond the pleasure principle*. Vienna, Austria: International Psychoanalytic Press.
5. Malikaxon Qodirova. O'smirlik davrida agressiv xatti-harakatlarning biologik va psixologik asoslari. [Tadqiqot maqolasi].
6. Muxlisa Omonova. (yil). O'smirlar orasida agressiv xulq-atvor va ijtimoiy-iqtisodiy omillar. [Ilmiy izlanish].
7. Nargiza Kushakova & Rayxona Mamatova. (yil). O'smir qizlarda agressiv xulq-atvorning ijtimoiy-psixologik omillari. [Ilmiy maqola].

Date: 19th April-2026

8. World Health Organization. (2022). *Adolescent mental health and aggressive behavior*. Geneva, Switzerland: WHO.

